

ἐκεῖνα πνεύματα, ἐνθαρρύνει αὐτὰ καὶ πολλαχῶς ἀνταμείβει. Ὑπὸ ἐλεύθερον πολίτευμα, ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀμίλλης, τὰ μεγάλα πνεύματα ἐπιβάλλοντα *ipso jure*, οὐδ' αἰσθάνονται τὴν στυγεράν ἀνάγκην ν' ἀσπασθῶσι τὰ κράσπεδα οἷας δῆποτε δεσπότης εὐνοουμένης πρὸς συντήρησιν. Ἡ κοινωνία παρέχει ἀφ' ἑαυτῆς τὰ μέσα τῆς πνευματικῆς δημιουργίας· ἀλλ' ὅταν αὕτη διατελῇ ἐντὸς στενωπῶν ὀρίων ἠθικοῦ ὀρίζοντος, ἦνε δ' ἄμοιρος παντὸς ὑλικοῦ μέσου, ἱκανοῦ νὰ ἐκτείνῃ τὸν πνευματικὸν ὀρίζοντα καὶ τὸ σθένος τῶν πολιτῶν αὐτῆς, ἐστερημένη πραγματικῆς ζωῆς καὶ κινήσεως, ἐλάχιστα δύναται νὰ παραγάγῃ. Ὁ Ἀριστοτέλης ἔλεγε: « Σχεδὸν γὰρ πάντων τῶν ἀναγκαίων καὶ πρὸς ραστώνην καὶ διαγωγὴν ἢ τοιαύτη φρόνησις ἤρξατο ζητεῖσθαι » (1). Μόνη ἡ ὑλικὴ εὐημερία παρέχει τὴν προσήκουσαν ἀνεσιν, προκαλοῦσα τὴν θεραπείαν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς· ἀλλ' ἡ εὐημερία εἶνε οὐ σμικρὸν ἀποτέλεσμα τοῦ πλούτου, οὗτος δὲ πάλιν εἶνε προϊόν τῆς ἐργασίας, ἧς τὸ πρῶτον κίνητρον εἶνε ἢ ἐκ τῶν προτέρων ἐγγύησις τῆς ἰδιοκτησίας.

Μετὰ τὰ εἰρημένα, πιστούμενα καὶ ὑπὸ τῆς φύσεως καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας, ἀναντίρρητον, ὅτι τὸ δίκαιον τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ δικαίου τῆς προσωπικῆς ἐργασίας, εἶνε ἀναφαίρετον εἰς τὸν ἄνθρωπον, πᾶσα δὲ κατάργησις αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς κοινοκτησίας ἐπακόλουθον ἔξει τὴν ὀπισθοδρόμησιν καὶ τὴν στασιμότητα τῶν κοινωνιῶν, τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς τὸν ἀρχέγονον βίον, ἐξ οὗ ἐξῆλθον ἐκπολιτισθεῖσαι ἰδίᾳ διὰ τῆς ἀνεξαρτήτου ἐκδηλώσεως τῆς ἀτομικότητος αὐτῶν, τῆς ἐργασίας.

### § 77. Θεωρίαι περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰδιοκτησίας.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰδιοκτησίας πολλαχῶς ἀνελύθη μέχρι τῆς σήμερον παρὰ τῶν θεωρητικῶν τοῦ δικαίου. Αἱ κυριώτεραι περὶ αὐτῆς θεωρίαι εἶνε αἱ ἀκόλουθοι :

1) Θεωρία τῆς κοινωνικῆς συνθήκης. Ἀπὸ τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, διὰ τοῦ Οὔγωνος Γροτίου τὸ πρῶτον, διὰ τοῦ Χόββη, τοῦ Σπινόζα, τοῦ Locke ἀκολουθῶς καὶ ἐπὶ τέλους διὰ τοῦ Ρουσσώ ἀνε-

(1) Μεταφ. I, 2, 18.

λύθη ποῦ μὲν εὐρύτερον, ποῦ δὲ στενότερον μέχρι τῶν ἐσχάτων αὐ-  
 τῆς ὀρίων ἡ θεωρία τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ  
 δικαίου. Ἡ κοινωνία κατ' αὐτὴν κατεσκευάσθη ἐκ συνθήκης μεταξὺ  
 τῶν ἀνθρώπων, κατ' ἀκολουθίαν καὶ πάντες οἱ θεσμοί, δυνάμενοι  
 νὰ τροποποιηθῶσιν ἐκάστοτε καὶ μεταβληθῶσι κατὰ τὰς μεταβαλ-  
 λομένας αὐτῆς ιδέας καὶ ἀνάγκας. Καθὰ παρετηρήθη ἤδη, συνωδὰ τῇ  
 θεωρίᾳ ταύτῃ οὐδὲν ὑφίσταται πράγματι ἀληθὲς καὶ ὀριστικόν, ἡ δὲ  
 ἀνθρωπίνη κοινωνία εἶνε *tabula rasa*, ἐφ' ἧς ἐκάστη ἐποχὴ καὶ ἐκά-  
 στη γενεὰ δύνανται αὐθαιρέτως νὰ ἐπιθέσωσι τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιο-  
 τρόπου βουλήσεως αὐτῶν ἐν ἀδιαφορίᾳ πρὸς τὰ διδάγματα τοῦ πα-  
 ρελθόντος· ἡ ἐκάστοτε γνώμη τῶν πολλῶν, ἀδιάφορον ἂν ἀπορρέῃ  
 ἀπὸ τοῦ λόγου, εἶνε τὸ μόνον καὶ τὸ ἀλάθητον κριτήριον πάντων τῶν  
 πραγμάτων καὶ πάντων τῶν θεσμῶν· ἄρα ἡ ἰδιοκτησία, καθὸ δημι-  
 οῦργημα τῆς συνθήκης, ἐκδηλώσεως οὔσης τῆς πεπερασμένης τῶν ἀν-  
 θρώπων βουλήσεως, ὑφίσταται τὰ ἐπακόλουθα τῆς συνθήκης ταύτης  
 ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ. Ὑφισταμένη δυνάμει συνθήκης, δύναται  
 καὶ δι' ἑτέρας τοιαύτης, φερούσης τὸ κῦρος τῆς κοινῆς ὀμοβουλίας,  
 νὰ ἀλλοιωθῇ. Ἐντεῦθεν συμπεραίνεται ὅτι τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτη-  
 σίας δὲν εἶνε ἀτομικόν, ἀρχέγονον, ἀλλὰ κοινωνικόν, παράγωγον, λει-  
 τουργοῦν μόνον κατὰ τὴν ἐκάστοτε προαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων.

Ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς συνθήκης ἐν τῇ ἰδιοκτησίᾳ, ἀπόρροια  
 τῆς ἰσχυρᾶς ἐκείνης κατὰ τοὺς πρὸ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως  
 χρόνους ζυμώσεως τῶν πνευμάτων ἐν Εὐρώπῃ, ἀποδίδωσι μεγίστην  
 σημασίαν εἰς τὴν στιγμιαίαν καθολικὴν βούλησιν, ἧς τὸ κῦρος καθιε-  
 ροῖ ὑπέρτατον, ἀλλὰ παραμελεῖ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν σημασίαν τῆς προσ-  
 ωπικῆς βουλήσεως καὶ ἐργασίας τοῦ ἀτόμου. Ὡς κατὰ τὰς λοιπὰς  
 σχέσεις τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἰδιοκτησίᾳ προὔπο-  
 τίθεται τὸ ἄτομον ἰσχυρότατος παράγων. Ἀλλ' ὅτε τὸ κῦρος αὐτῆς  
 ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς καθολικῆς βουλήσεως, ἀναντιρρήτως δὲν ὑφίσταται  
 αὕτη μόνιμος. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς τοιαύτης θεωρίας ἄγει εἰς δυσχερέ-  
 στατα ἀποτελέσματα. Ἡ προσωπικὴ ἐργασία τοῦ ἀτόμου καταφρο-  
 νεῖται τέλεον, ἡ δὲ ἰδιοκτησία ἀνήκει οὐχὶ εἰς αὐτό, ἀλλ' εἰς τὴν πα-  
 λιτείαν, ἧτις ἐξ ὀνόματος τῆς καθολικῆς βουλήσεως δικαιούται νὰ  
 διατάξῃ τὰ κατ' αὐτὴν ἐκάστοτε αὐθαιρέτως. Οὕτως ἡ λογικὴ καὶ  
 ἱστορικὴ ἀφετηρία τῆς ἰδιοκτησίας ἐκμηδενίζεται, ἀντ' αὐτῆς δὲ κα-

θιερούται ἑτέρα ἀρχή, ὡς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἠκίστα δυναμένη νὰ συντελέσῃ εὐεργετικῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν χρησιμοποίησιν παράγοντος τοσοῦτον ἰσχυροῦ, ὅσον ἡ ἰδιοκτησία.

2) *Θεωρία τοῦ Νόμου.* Ἡ εἰς τὸ κῦρος τοῦ νόμου ἀνάγουσα τὴν ἀρχὴν τῆς ἰδιοκτησίας θεωρία, ἧς ἀντιπρόσωποι κατ' ἐξοχὴν ἐγένοντο ὁ Μοντέσκιος καὶ ὁ Βένθαμ., σφάλλεται ἐπίσης ἐν τῇ συλλήψει τῆς λογικῆς ἀρχῆς καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ θεσμοῦ τούτου, ὅσον καὶ ἡ θεωρία τῆς κοινωνικῆς συνθήκης. Ὅπως οἱ πλείστοι τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, παραδέχεται καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ « Πνεύματος τῶν Νόμων » φυσικὴν τινὰ προϊστορικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθ' ἣν δὲν ὑπάρχει βεβαίως ἰδιοκτησία, τῆς γῆς ἀνηκούσης συλλήβδην εἰς πάντας τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι ἀπετάξαντο τῇ φυσικῇ ἀνεξαρτησίᾳ πρὸς τὸν σκοπὸν διαβιώσεως ὑπὸ πολιτικούς νόμους, ἀπετάξαντο ἅμα καὶ τῇ φυσικῇ τῶν κτήσεων κοινότητι πρὸς τὸν σκοπὸν διαβιώσεως ὑπὸ ἀστικούς νόμους· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι νόμοι παρέχουσιν αὐτοῖς τὴν ἐλευθερίαν, οἱ δὲ δεῦτεροι τὴν ἰδιοκτησίαν. Ταῦτ' ὀρίζει ἐπίσης περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ὁ Βένθαμ. Φυσικὴ ἰδιοκτησία, προσωπικὸν δημιούργημα τῆς ἐλευθέρας τοῦ προσώπου βουλήσεως, δὲν ὑφίσταται· αὕτη δημιουργεῖται ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπὶ προσδοκίᾳ ὠφελείας, συνεκλείπει δὲ μετ' αὐτοῦ. Ἡ ἐμπειρικὴ ταύτη περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἰδιοκτησίας θεωρία συνετάξαντο πλείστοι τῶν ἐν Ἀγγλίᾳ, Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, νομοδιδασκάλων. Οὕτω κατὰ τὴν σχολὴν ταύτην ἡ ἰδιοκτησία δὲν προστατεύεται μόνον ὑπὸ τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ παράγεται ὑπ' αὐτοῦ, ὅπως καὶ ἄλλα δίκαια τοῦ πολίτου.

Ἡ θεωρία αὕτη κέκτηται τὰς αὐτὰς καὶ μείζονας ἔτι ἐλλείψεις, ἅς καὶ ἡ θεωρία τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης*. Ὁ ἀνθρώπος ὑφίσταται πρὸ τοῦ νόμου, ἡ δὲ ἠθικὴ αὐτοῦ προσωπικότης ἐξελίσσεται ἔστω καὶ ἀτελῶς πολλῶ πρότερον τῆς ὑπ' αὐτοῦ καθιερώσεως τῶν νομικῶν κανόνων. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἦτο ἰδιοκτῆτης, κύριος μικροῦ ἢ μεγάλου μέρους γῆς, ἀντικειμένων πρὸς συντήρησιν, ἅτινα ἦσαν ἀνεγνώρισμένα αὐτῷ ὑπὸ τῶν συμβιούντων. Μετὰ ταῦτα δ' ὁ νόμος εὗρε τὸ γεγονός, ὃ περ ἀνεγνώρισε καὶ καθιέρωσεν. Ἀλλ' εἰς μείζονα ἄτοπα ἠθέλεν ὀδηγήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος ἡ τοιαύτη θεωρία, ὅπως καὶ ἡ συγγενὴς αὐτῇ θεωρία τῆς *Κοινωνικῆς Συνθήκης*.

Ἐὰν ἀνεγνωρίζετο ὑπὸ τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως, ὅτι ἡ ἰδιοκτησία ὑφίσταται μόνον καθὸ δημιούργημα τοῦ νόμου, τῆς ἐκδηλώσεως ταύτης τῆς κοινῆς βουλήσεως, καὶ δι' αὐτοῦ μόνον λειτουργεῖ, φυσικώτατον εἶνε ἐπίσης καὶ λογικώτατον ἕτερος νόμος, βραδύτερον ἐπελθὼν, νὰ καταργήσῃ τὸν προγενέστερον, οὕτω δὲ ἀμφισβητηθῶσι καθ' ὅλοκληρίαν ὑπὸ νέου καθεστῶτος αἱ παλαιότεραι βάσεις τῆς ἰδιοκτησίας, ἐξ ὧν τσαῦται καὶ τηλικαῦται σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἀντικείμενον ἔχουσαι ποικίλα ζωτικώτατα συμφέροντα, συνδεόμενα πρὸς αὐτὰ τὰ θεμέλια, ἠθικὰ καὶ ὑλικά, τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος. Ἡ ἰδιοκτησία, ἥτις μόνον ἐν τῇ παρελεύσει τοῦ χρόνου ἀναπτύσσεται, ἐρείδεται κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς μονιμότητος, ἐπὶ τῆς ἀναγνωρίσεως ἄρα τοῦ δικαίου αὐτῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Ἄλλ' ἀμφότεραι αἱ θεωρίαι, λογικῶς ἐσφαλμένα οὔσαι, καὶ ἱστορικῶς ἠκιστα συμβάλλονται εἰς τὸν ὑπὸ τῆς ἰδιοκτησίας ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Πᾶσα πολιτικὴ ἐξουσία, οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾗνε ἡ καταγωγὴ αὐτῆς καὶ ἡ ἠθικότης, ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἔξει τὸ δικαίωμα τῆς αὐτοβούλου διατάξεως καὶ ὀργανώσεως τῆς ἰδιοκτησίας· ἀλλὰ καὶ ἡ λογικὴ καὶ ἡ ἱστορία διδάσκουσιν ἡμᾶς, ὅτι αὕτη ἢ ἐκείνη ἡ πολιτικὴ ἐξουσία, ὑφ' οἷονδήποτε πολιτειακὸν τύπον, δὲν ἀπέρρευσε ἀείποτε ἀπὸ τοῦ δικαίου, οὐδ' αἱ πράξεις αὐτῆς συνάδουσι πρὸς τὰς τῆς δικαιοσύνης ἀρχάς. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας τὸ δίκαιον τῆς ἰδιοκτησίας δὲν θέλει φέρῃ τὸ κῦρος τῆς καθολικῆς βουλήσεως, ἀναγνωρίζουσιν τὸ δίκαιον τῆς ἐργασίας τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ τὰ συμφέροντα τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ προσώπου, ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς κοινωνικῆς τάξεως. Ἄλλ' ἄδικος νόμος ἔσται ἀείποτε μισητός, ἀντικείμενον διηνεχοῦς κριτικῆς, στάσεων. Ἐν ταῖς δημοκρατικαῖς ἰδίαις πολιτεῖαις, ἔνθα πολλάκις ὁ νόμος δύναται νὰ ᾗνε ἡ ἐκδήλωσις ἐπικινδύνων παθῶν καὶ συμφερόντων τῆς ἐκάστοτε ἰσχυούσης πολιτικῆς μερίδος, ἡ τοιαύτη θεωρία εἶνε ἐπισημωδέστερα τῆς περὶ ἰδιοκτησίας θεωρίας τῆς κοινωνικῆς συνθήκης. Ὁ νόμος, εἰ καὶ κατ' ἀρχὴν εἶνε ἡ ἐκάστοτε ἐν χρόνῳ ἐμφάνεια τοῦ δικαίου, δὲν ἐκδηλοῖ πάντοτε τοῦτο, ἢ κατ' ἐπίφασιν μόνον· ὑπὸ τὴν φαινομενικότητα δὲ τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς δημοσίας τάξεως κρύπτονται πολλάκις ἔνοχα πάθη καὶ συμφέροντα. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν κοινωνικοῦ ἢ πολιτικοῦ φανατισμοῦ, ὑπαγορεύοντος τὰ συμφέροντα ὡς δίκαιον, διαπράττονται τὰ ἀνοσιώτατα τῶν ἐγκλημάτων.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο, σπανιώτερον ὅπως δῆποτε ἐν ταῖς συντηρητικαῖς κοινωνίαις, μοναρχικαῖς ἢ ἀριστοκρατικαῖς, δύναται νὰ ᾔνε συνηθέστατον ἐν ταῖς δημοκρατικαῖς, κατ' ἀνάγκην ἐλαυνομέναις ὑπὸ ζωηροτέρων ροπῶν πρὸς ταχυτέρας καὶ βιαιοτέρας μεταβολάς, ὑπὸ τὸν ἀκράτητον κρατῆρα διηγεκῶς ὑποκοχλαζούσης ἐν τῷ βίῳ τῶν δημοκρατιῶν κενοδοξίας καὶ παλιμβουλίας.

### § 78. Ποικίλοι τρόποι κτήσεως τῆς ιδιοκτησίας.

Ἡ διὰ καταλήψεως τὸ πρῶτον, εἶτα δὲ δι' εἰδοποιήσεως καὶ μετὰ ταῦτα διὰ τῆς κοινωνικῆς ἀναγνώρισεως σύστασις τῆς ιδιοκτησίας εἶνε ἡ πραγματικὴ ἐξέλιξις τοῦ δικαίου αὐτῆς, καθὰ ἀποδείκνυται καὶ ὑπὸ τῆς λογικῆς καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Ἄλλ' ἐν τῇ καθεστηκυίᾳ κοινωνίᾳ, ὑπὸ τὸ κράτος τῶν λειτουργούντων νόμων, ἀναπτύσσονται κατ' ἀνάγκην καὶ ἕτεροι τρόποι, δι' ὧν δημιουργεῖται ὑπὸ τῶν προσώπων καὶ ἐξασφαλίζεται ὑπὸ τῶν κειμένων ἡ ιδιοκτησία. Ἡδη αὕτη συνίσταται ἀμέσως καὶ ἐμμέσως· καὶ τὸ μὲν πρῶτον συμβαίνει, ὅτε τὸ πρᾶγμα δημιουργεῖται ἀπ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἀμέσως· ἐμμέσως δέ, ὅτε τὸ πρᾶγμα ὑπήγετο προηγουμένως εἰς τὴν κτῆσιν ἄλλου προσώπου. Καὶ ἄμεσοι μὲν τρόποι εἶνε ἡ Κατάληψις, ἡ Προσαύξησις, ἡ Εἰδοποίησις καὶ ἡ Ἐφεύρεσις. Ἐμμεσοὶ δὲ ἡ Παράδοσις, ἡ Σύμβασις, ἡ Κληρονομία καὶ ἡ Παραγραφή.

Ἡ Κατάληψις εἶνε, καθὰ ἐρρήθη ἤδη, τὸ ἀρχικὸν σημεῖον τῆς κτήσεως. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς κοινωνίας, ὅποτε οἱ ἄνθρωποι εἶνε ὀλίγοι, ὅπως συμβαίνει μέχρι τῆς σήμερον ἐν Ἀμερικῇ καὶ ἐν ἄλλαις ἤττον κατακνημέναις ἡπείροις, ὑπάρχουσι πολλὰ ἀντικείμενα ιδιοκτησίας ἀδέσποτα. Ἐντεῦθεν ἕκαστος δύναται νὰ καταλάβῃ πᾶν πρᾶγμα, ἀναγκαιοῦν αὐτῷ, μηδενὶ δ' ἐτέρῳ ἀνήκον. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐθεωρήθη πολλάκις ὡς ἡ ἀφετηρία τῆς ιδιοκτησίας παρὰ πολλαῖς νομοθεσίαις καὶ ἰδίᾳ παρὰ τῇ τῶν Ρωμαίων. Ἀναμφιβόλως ὁ τρόπος οὗτος τῆς κτήσεως οὐδαμῶς παράγει πλῆρες δίκαιον, καθὰ ἀνελύθη προηγουμένως, διότι ὁ καταλαμβάνων δὲν εἶνε εἰς κατάστασιν νὰ γινώσκῃ, ἂν τὸ καταληφθὲν πρᾶγμα διατελῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν ἄλλου ἢ ὄχι· οὐχ ἤττον ἡ θετικὴ νομοθεσία ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς ἐπὶ τοῦ λογικοῦ βασιζόμενον· τότε μόνον εἶνε λογικὸς ὁ τρόπος οὗτος

καὶ βασιζέται ἐπὶ τῶν κανόνων τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης τῶν ἀνθρώπων, ὅποτε ἐπὶ τοῦ καταληφθέντος ἐξωτερικοῦ ἀντικειμένου οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ διεκδικῶν ἀνεγνωρισμένα κυριότητος δίκαια.

Συγγενῆς τῇ Καταλήψει τρόπος ἀμέσου κτήσεως τῆς ιδιοκτησίας εἶνε ἡ Προσαύξισις, καθ' ἣν ξένον ἀκίνητον πρᾶγμα προσέρχεται εἰς ἕτερον, ἰδίᾳ ἔνεκα φυσικῶν αἰτίων, οἷον προσχώσεως, μεταβολῆς ρείθρου, ἢ καρποφορίας κτλ. Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὁ κάτοχος τοῦ κυρίου πράγματος καθίσταται ὡσαύτως καὶ ὁ τοῦ προστιθεμένου.

Εἰς τὴν σχέσιν ταύτην τῶν ἀμέσων τρόπων κτήσεως ιδιοκτησίας δύναται ν' ἀναχθῆ ἓν μέρει ἡ Εἰδοποίησις ἀλλοτρίας ὕλης, ἡ σχέσις ἐκείνη, ἡ ἐκ προσωπικῆς ἐργασίας παραγομένη, καθ' ἣν ἐπὶ ξένου πράγματος τελεῖται ἐργασία, παρέχουσα εἰς αὐτὸ νέαν ὑπόστασιν διὰ τῆς τέχνης. Ὁ ζωγράφος ἐπὶ παραδείγματι, ὁ λαμβάνων ἀλλότριον ὕφασμα, ἐν' ἀπεικονίσει καλλιτεχνικόν τι ἀντικείμενον, ὑπέρτερον κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ὕλικου πράγματος, ὃ περ αὐτοβούλως μετεχειρίσθη πρὸς τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ, καθίσταται κύριος, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον μόνον τῆς προσηκούσης ἀποζημιώσεως.

Ἄλλος ἐπίσης ἄμεσος τρόπος κτήσεως ιδιοκτησίας εἶνε ἡ Ἀνεύρεσις, ἰδίᾳ δὲ ἐπὶ θησαυρῶν καὶ ἄλλων τοιούτων πολυτίμων ἀδεδεσπότητων ἀντικειμένων. Τὸ δίκαιον τοῦτο παραλλάσσει κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους μέχρι τῆς σήμερον, πού μὲν κρατουσῶν ἀρχῶν ἐλευθερωτέρας χρήσεως τοῦ εὐρεθέντος ἀντικειμένου, πού δὲ ὑφισταμένων περιορισμούς, οἵτινες εὐκταῖον εἶνε νὰ ἐκλίπωσιν ἀπὸ τῶν νεωτέρων νομοθεσιῶν συνωδὰ τῷ κρατοῦντι πνεύματι τῆς ἐλευθέρας ἐξασκήσεως τῆς προσωπικῆς ἐργασίας.

Ἐκ τῶν ἐμμέσων τρόπων τῆς κτήσεως ιδιοκτησίας ἔτι προσηθέστερος εἶνε ἡ Παράδοσις, ἡ σχέσις ἐκείνη, ἣτις ἐρειδομένη ἐπὶ τῆς βουλήσεως τοῦ πρῶτον καὶ τοῦ ἤδη γινομένου κυρίου εἰς οὐδεμίαν ὑπόκειται ἀμφισβήτησιν. Ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ θεσμοῦ τούτου πρὸς κύρωσιν ἔπρεπε νὰ τελεσθῆ καὶ ἐξωτερικὴ τις πράξις, μηδαμῶς θεωρουμένης ἱκανῆς τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν συμβαλλομένων. Ἡ ρωμαϊκὴ νομοθεσία ἐθεώρει τοῦτο ὡς *sine qua non*, ὑποστηρίζεται δὲ καὶ νῦν ὑπὸ τινων θεωρητικῶν τοῦ δικαίου. Ἡ ὕλική αὕτη, ἡ ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσις τῆς ἐσωτερικῆς βουλήσεως, δὲν πρέπει βεβαίως νὰ καταλογισθῆ ὡς ἐπακόλουθον ὕλιστικῆς ἐξ ὅλο-

κλήρου συλλήψεως τῆς ιδιοκτησίας, καθὰ φρονοῦσι τινές, δεικνύει δὲ μόνον τὴν μὴ πλήρη ἔτι ἀνάπτυξιν τοῦ δικαίου, ἀπαιτουμένης τῆς ἐξωτερικῆς πράξεως τῆς παραδόσεως πρὸς κύρωσιν αὐτοῦ ἐν ἐλλείψει ἄλλων μέσων. Ἐκτὸς τῆς παραδόσεως ὑπάρχει πρὸς ἑμμεσον κτῆσιν τῆς ιδιοκτησίας ἡ Σύμβασις, δι' ἧς ἐκδηλοῦται ἡ ἐλευθέρα βούλησις δύο προσώπων, μεταβιβαζομένου τοῦ δικαίου αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον τῶν συναλλασσομένων· ἡ Κληρονομία, εἴτε ἐκ διαθήκης, εἴτε ἐξ ἀδιαθέτου, τῆς πρώτης δηλούσης τὴν ὑστάτην τοῦ θνήσκοντος βούλησιν καὶ ἐπὶ τέλους ἡ Παραγραφὴ, περὶ ἧς τοσαῦται διαφωνίαι ἐπικρατοῦσιν, ἂν ἀνήκει εἰς τὸ φυσικὸν ἢ εἰς τὸ θετικὸν δίκαιον. Ὡς ἐρρήθη ἤδη ἀλλαχοῦ, οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι κτῆσις, ἥτις εἶνε δίκαιον καὶ ἥτις φέρει τὴν σφραγίδα τῆς προσωπικότητός μου, τῆς ἐργασίας μου, ἢ τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ἐργασίας ἄλλων, εἰς ὧν τὰ δίκαια νομίμως ἐγκατέστην, ἀνήκει εἰς ἐμέ, ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ἡ βούλησίς μου, ἢ εἰς τὸν νόμιμον κληρονόμον τῶν δικαίων μου. Ἀλλ' ἡ βούλησις αὕτη δυνατὸν νὰ ἐκλίπη ἢ νὰ ἀλλοιωθῇ προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐξαφανιζομένη ἐπὶ τέλους διὰ τῆς παρελεύσεως μακροῦ χρόνου, καθ' ὃν κατεδείχθη, ὅτι δὲν ἐξεδηλώθη. Ἐντεῦθεν συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἀπαξ καταλαβὼν ιδιοκτησίαν, εἰς ἕτερον προηγουμένως ἀνήκουσαν, μηδαμῶς δ' ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ μακρὸν χρόνον διεκδικηθεῖσαν, καθίσταται κύριος. Βεβαίως συνωδὰ τῇ θεμελιώδει ἐννοίᾳ τῆς ιδιοκτησίας πράγμα τι, κτηθὲν δι' ἀδικίας ἢ βίας ἢ ἀγνοίας, οὐδαμῶς δημιουργεῖ δίκαιον. Οὐχ ἦττον κατὰ κοινωνικὴν ἀνάγκην πολλάκις, ὡς ἐγένετο ἤδη λόγος, ἀναγνωρίζεται τὸ τοιοῦτο δίκαιον, εἰ καὶ μὴ φέρον τὴν σφραγίδα τῆς νομιμότητος. Μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου, μὴ ὑπαρχόντων ἐπαρκῶν ἐγγράφων πειστηρίων, τίς ὁ μαρτυρήσων περὶ τοῦ ἀληθοῦς κυρίου τῆς κτήσεως; τὰ μνημεῖα ἐξέλιπον καὶ μόνον μένει ἡ προσωπικότης τοῦ ἀμφισβητουμένου νέου κυρίου. Οὕτω δημιουργεῖται τὸ ἐκ τῆς παραγραφῆς δίκαιον τῆς ιδιοκτησίας, ἀναγνωρισθὲν ἐν ταῖς νομοθεσίαις πάντων τῶν ἐθνῶν.

### § 79. Περιορισμοὶ τοῦ δικαίου τῆς ιδιοκτησίας.

Ἡ ιδιοκτησία εἶνε μὲν ἀτομικὸν δίκαιον, παρακολουθοῦν ἄρα τὴν προσωπικότητα τοῦ κυρίου, ἀλλ' εἶνε ἅμα καὶ κοινωνικὸν δίκαιον, φέρον τὸ κῦρος τῶν ἀνθρώπων πρὸς τελείαν ὑπόστασιν. Ἐντεῦθεν τὸ

δίκαιον τοῦτο δύναται νὰ ὑποστῇ ποικίλους περιορισμούς, γενικούς τε καὶ μερικούς, ἀναγνωριζομένου ἐν τούτοις ἀείποτε τοῦ ἀρχικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ κοινωνία δηλοῖ ἀλληλεγγύην, ἀμοιβαίαν ὑποχώρησιν τῶν ἀποτελούντων αὐτὴν μελῶν· συνωδὰ δὲ τῇ ἀρχῇ ταύτῃ καὶ ἡ ἰδιοκτησία, ἀτομικὸν οὖσα κατὰ πρῶτον δίκαιον, ἄρα ἀναπαλλοτρίωτον, ὑφίσταται ποικίλους περιορισμούς πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον. Ἐν ὀνόματι αὐτοῦ δύναται νὰ περιορισθῇ ἢ ν' ἀφαιρεθῇ τὸ παράπαν ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀτομικὴ ἰδιοκτησία ἀκουσία τοῦ κυρίου, κατὰ τὸ προσῆκον ἀποζημιουμένου. Τὸ ἀτομικὸν συμφέρον ὑποχωρεῖ πρὸ τοῦ κοινωνικοῦ, ἀλλ' ἄνευ τελείας ἀρνήσεως, ὑπὲρ σκοπῶν καθολικωτέρων. Ἐπί παραδείγματι διὰ τῆς κατασκευαζομένης σιδηρᾶς ὁδοῦ, τῆς προωρισμένης νὰ εἰσαγάγῃ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν εὐημερίαν εἰς τὰ ἐνδότερα χώρας τινός, ἐπιδιώκεται ἀνώτερον συμφέρον τοῦ μερικοῦ ἐκείνου, τοῦ ἐπιδιωκομένου ὑπὸ τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Κινητὰ τε καὶ ἀκίνητα ὑπόκεινται εἰς τὸν περιορισμὸν τοῦτον λόγῳ δημοσίων σκοπῶν. Ἐκπαλαι δὲ ἡ νομοθεσία πάντων τῶν λαῶν καὶ τῶν τόπων ἀνεγνώρισε τῇ πολιτικῇ ἀρχῇ τὸ δίκαιον τοῦτο, ὅσον καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἐκ πρώτης ἀπόψεως προσβάλλον ἀρχικὰ ἀτομικὰ δίκαια.

Ἡ ἰδιοκτησία εἶνε προσωπικὸν δίκαιον, ἀλλ' οὐδεὶς δικαιούται νὰ ἐξασκῇ ἀπόλυτον αὐτοῦ χρῆσιν ἐπὶ βλάβῃ ἴσως τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ἄλλων. Εἶμαι ἰδιοκτήτης δάσους, οὐ ἡ ὑπαρξίς εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς πλήρωσιν πολλῶν κοινωνικῶν χρειῶν, δὲν δικαιούμαι ἐν τούτοις νὰ βάλω πῦρ εἰς αὐτό, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι εἶνε ιδιόκτητον, διεκδικῶ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἀποκλειστικὰ δίκαια· ἐπίσης δὲν δικαιούμαι νὰ πράξω τὸ αὐτὸ εἰς τὸν οἶκόν μου, ἐξ οὗ θὰ προήρχετο πυρκαϊά, δυναμένη νὰ καταστρέψῃ τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν γειτόνων, ἢ νὰ ἐκτελέσω ἄλλην ἐργασίαν, ἔχουσαν ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς γειτονικῆς ἰδιοκτησίας.

Συνωδὰ τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ἀπολύτου κτήσεως τῆς ἰδιοκτησίας ἔνεκα κοινωνικῶν συμφερόντων ἐτέθη ἡ Φορολογία, ἀναγνωρισθεῖσα ἔκπαλαι ἐν τῷ βίῳ τῶν εἰς πολιτικὴν κοινωνίαν συντεταγμένων λαῶν ὡς μία τῶν σπουδαιωτάτων καὶ ἀναποδράστων κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων τῆς ἰδιοκτησίας. Τὰ ἔθνη δὲν ὑφίστανται, οὐδ' ἀναπτύσσονται ἐν τῷ μακρῷ αὐτῶν σταδίῳ ἀνεξαρτήτως περιπετειῶν καὶ κινδύνων· ἡ δὲ ταχθεῖσα πρὸς διεύθυνσιν αὐτῶν καὶ ἐξασφάλισιν πολιτικὴ ἐξουσία δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀποστολὴν



ταύτην ἄνευ μεγάλων θυσιῶν καὶ συντόνου ἐργασίας, πρὸς ἣν εἶνε ἀναγκαία πάντων ἡ ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ἀρωγή. Ἄλλ' ἡ ἐπιβαλλομένη τοῖς πολίταις θυσία προσφορᾶς μέρους τῆς ἰδιοκτησίας πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον δὲν δύναται, οὐδ' ὀφείλει νὰ ὀρισθῇ αὐθαιρέτως ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἀλλὰ τῇ προηγουμένη αὐτῶν συγκαταθέσει. Οὕτως ἡ νεωτέρα ἀντιπροσωπικὴ πολιτεία, ὁ τελειότατος οὗτος τῶν τύπων τῆς κυβερνήσεως, βασιίζεται ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης τῆς φορολογίας διὰ τῆς συγκλήσεως τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ τόπου πρὸς σύνταξιν τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων. Ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς φορολογίας ἐκδηλοῦται μία τῶν ὑψίστων συμπράξεων τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν εἰς τὰ τῆς πολιτείας. Οὐδεὶς δύναται νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν ἀνώτερον ὑποχρεώσεων, συντελεστικῶν πρὸς τὴν εὐημερίαν, τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἠθικὴν τάξιν τῆς κοινωνίας. Ἄλλ' ἡ φορολογία δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλληται κατὰ τὰ συμφέροντα τάξεώς τινος ἢ ὁμάδος ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων, οὐχὶ κατὰ ποσόν, ἀλλὰ κατὰ ποιόν, οὐχὶ κατ' ἄτομον, ἀλλὰ κατὰ τὴν δύναμιν ἐκάστου. Ἢ κατ' ἄτομον φορολογία μαρτυρεῖ περιορισμένην ἔτι οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν τῆς πολιτείας, τούναντίον δ' ἡ κατὰ τὰ οἰκονομικὰ ἐκάστου μέσα καὶ κατ' ἀναλογίαν εἶνε τὸ μόνον λογικὸν καὶ δίκαιον φορολογικὸν σύστημα, ἐπιβαρῦνον τὰς εὐπόρους μᾶλλον ἢ τὰς ἀπόρους τάξεις, οὕτω δὲ παρακωλῦον τὴν ἀνάπτυξιν ὀλεθρίων ἐν τοῖς κόλποις τῆς κοινωνίας σπερμάτων διαιρέσεως καὶ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἀπορούντων κατὰ τῶν μὴ τοιούτων. Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς τὸ φορολογικὸν σύστημα οὔτε ἐπὶ τῆς πλήρους δικαιοσύνης βασιίζεται ἔτι βεβαίως, ἀλλ' οὔτε συντελεῖ ὅσον ἔδει εἰς τὴν οἰκονομικὴν τῶν λαῶν εὐημερίαν. Παρὰ τὰς προόδους τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, παρὰ τὴν συμμετοχὴν τῶν λαῶν διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῶν εἰς τὰ τῆς διατάξεως τῶν φόρων, δὲν ἐπιβάλλονται οὗτοι κατ' ἀναλογίαν, λαμβανομένων ὑπ' ὄψει ἐκάστοτε τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων ἐκάστου πολίτου· οὕτω δὲ πολλάκις ἐπέρχεται καταπόνησις ἐν τῇ παραγωγικῇ ἐργασίᾳ ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς τάξεως. Ὑπάρχουσι βεβαίως δυσχέρειαι περὶ τὴν ἐξεύρεσιν τῆς δικαίας ἀναλογίας, ἐξ ἧς ἡ εὐρυθμὸς σχέσις μεταξὺ κεφαλαιούχου καὶ ἐργάτου, γεωργίας καὶ βιομηχανίας πρὸς τὴν προσηκουσαν ἐκάστη τούτων ἀνάπτυξιν, ἀλλ' εἶνε ἐλπίς, ἵνα ἐν τῇ μέλ-

λοντι καθορισθῶσι δικαιότερον καὶ σκοπιμώτερον τὰ κατ' αὐτὴν ἐν τῇ φορολογίᾳ.

Ἡ φορολογία πρέπει ν' ἀντιστοιχῇ πρὸς τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις ἐκάστου, ἀλλ' ὅταν ἐπιβάλληται αὐθαιρέτως καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἰσχυροτέρων, πλήττουσα τὴν παραγωγὴν μᾶλλον ἢ τὴν καταναλώσιν, ἐπιφέρουσα κατὰ πρῶτον τὴν οἰκονομικὴν στασιμότητα καὶ ὀπισθοδρόμησιν τοῦ τόπου, θέλει ἐπενέγκῃ βραδύτερον κοινωνικὰς διαστάσεις καὶ κινδύνους ἕνεκα τῆς δυσαναλογίας τοῦ πλούτου, ὅστις ἐν εὐκόσμῳ πολιτεία πρέπει νὰ ᾔνε ως ἔνεστι προσηκόντως διηρημένος. Ἰδίᾳ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς πρέπει νὰ ἐξευρεθῇ ὁ τρόπος τῆς φορολογίας τοῦ κεφαλαίου, τῆς ἰσχυρᾶς ταύτης κοινωνικῆς δυνάμεως, ἣτις ἀπολαύει μειζόνων ὠφελημάτων τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταβαλλομένων, ἐπισύρει δὲ τὴν μῆνιν τῶν ἐργατικῶν τάξεων. Ἐν τῇ πτώσει τοῦ ἀρχαίου κόσμου εἶπῃ ὁ Πλίνιος, ὅτι ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ἀπώλεσε τὴν Ἰταλίαν (1)· εἶνε φόβος δυστυχῶς σήμερον, ἔτι μᾶλλον δ' ἐν τῷ μέλλοντι ὑπὸ τὸ κρατοῦν σύστημα τῆς φορολογίας τῆς ἐργασίας μᾶλλον ἢ τοῦ κεφαλαίου πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀμερικῇ ἱστορικός τις νὰ εἴπη, ὅτι αἱ μεγάλαι περιουσίαι, τὸ ὑπερβάλλον κεφάλαιον, ἐφόνευσε τὸν νεώτερον κόσμον, παρὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἠθικὴν πρόοδον καὶ λαμπρότητα. Τούτου ἕνεκα οἱ καθ' ἡμᾶς νομοθέται καὶ πολιτικοὶ ὀφείλουσι νὰ μεριμνήσωσι περὶ τῶν συμφερόντων τῶν πολλῶν μᾶλλον, τῶν ἀπόρων, ἢ τῶν ὀλίγων, τῶν εὐπορούντων, δυναμένων νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς μείζονας θυσίας.

Ἡ ἐπὶ τῆς φορολογίας ἀναλογία μαρτυρεῖ τὴν ὑψίστην τῆς πολιτείας δικαιοσύνην καὶ φρόνησιν, ἀπόκειται δ' εἰς τὸ μέλλον νὰ πραγματώσῃ τοῦτο. Παρῆλθον οἱ καιροὶ ἐκεῖνοι, καθ' οὓς οἱ περὶ τὸν Βοσσοῦέτον πολιτικοὶ τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος ἠδύναντο νὰ διδάσκωσιν ἐν πλήρει γαλήνῃ συνειδήσεως ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐπιβάλλεται ὑπὲρ τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας καὶ τάξεως ἡ φορολογία τῶν πενήτων ὡς ἀπόρροια ὑψηλῆς προνοίας, ὅποτε ἐν ἐνὶ λόγῳ ἠτιολογεῖτο ἡ φορολογία ὡς συντελοῦσα εἰς τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν βασιλέων, ἵνα διὰ ταύτης προκαλῆται ὁ σεβασ-

(1) Latifundia perdidere Italiam.

σμὸς τῶν λαῶν (1). Σήμερον οἱ λαοὶ διὰ τοῦ ἀντιπροσωπικοῦ πολιτεύματος ὀρίζουσι τὸν φόρον, ὃν ὑποχρεοῦνται νὰ καταβάλωσι πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τῆς πολιτείας καὶ ἑαυτῶν· ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἔτι λείψανα τοῦ παρελθόντος, σκιάζοντα τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν νεωτέρων ἐλευθέρων πολιτειῶν, αἵτινες, ἵνα ᾧσιν ἀληθῶς τοιαῦται, πρέπει νὰ συνδέωνται δι' εἰρηνικοῦ συναγωνισμοῦ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐργασίας, νὰ βασιζῶνται δ' ἐπὶ τῆς ἀλληλεγγύης. Τὰ καθ' ἑκάστην δαπανώμενα ὑπὸ τῶν πολιτειῶν χρηματικὰ ποσά, ἀπορροφώμενα δὲ ὑπὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ πολέμου, μαρτυροῦσι δυστυχῆ κατάστασιν, τελείαν συνέχειαν τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος, ὑπομιμνήσκουσι δὲ τὴν πρὸ αἰῶνος καὶ ἐπέκεινα προφητικὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Μουτσεκίου περὶ τῆς μελλούσης καταστάσεως τῆς Ἰουρώπης, καταφθειρομένης καθ' ἑκάστην ὑπὸ τῆς τερηδόνος τῆς σπατάλης καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀκολασίας. Προσδοκῶ τὴν ἐξέγερσιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως τῶν πεπολιτισμένων λαῶν· τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων αὐτῶν ἐπὶ κρειττόνων βάσεων, τὴν κατάργησιν τῶν μονίμων στρατῶν, τῆς καταβόθρας ταύτης τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἐργασίας τῶν κοινωνιῶν. Τούτου τελουμένου ἡ φορολογία ἔσται λογικωτέρα καὶ δικαιότερα, εὐεργετικὴ καὶ οὐχὶ καταστρεπτικὴ, ἐπὶ κοινῇ ἀγαθῇ εἰσφερόντων τῶν τε εὐπόρων καὶ τῶν ἀπόρων κατὰ δικαίαν ἀναλογίαν. Ἄν σήμερον ὁ κώδων τοῦ κινδύνου ταρασσῇ τὴν γαλήνην πολλῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν καθεστώτων, ἀφορμὴ εἶνε οὐ μικρὸν ἢ ὑφισταμένη οἰκονομικὴ ἀδικία καὶ ἀνισότης. Οὐχὶ ἄπαξ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὰ σπουδαιότατα αἷτια τῶν ἐπαναστάσεων ὑπῆρξαν ζητήματα γαστρὸς.

Τοιοῦτοι οἱ περιορισμοὶ τῆς ἰδιοκτησίας ἐν γένει ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ δημοσίου συμφέροντος. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἕτεροι περιορισμοὶ δυνάμει κεκτημένων δικαίων. Εἰς αὐτοὺς δ' ἀνάγονται ἰδίᾳ αἱ ἀκόλουθοι σχέσεις, ποικίλως ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἰδιοκτησίας. Κυριώταται εἶνε αἱ ἐπόμεναι: Δουλεῖαι, Ἐμφύτευσις, Ἐπιφάνεια, ἅπασαι ὑπὸ τῶν θετικῶν νόμων κανονιζόμεναι.

Αἱ Δουλεῖαι εἶνε κυρίως προσωπικαὶ ἢ πραγματικαί. Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκει ἡ Ἐπικαρπία, καθ' ἣν παρέχεται εἰς τινὰ τὸ δικαίωμα

(1) *Politique tirée de l'Écriture sainte.*

ἐπὶ τῆς προσκαίρου κυριότητος πράγματός τινος, τῆς ἀπολαύσεως τῶν καρπῶν αὐτοῦ. Ἡ σχέσις αὕτη προέρχεται ἐκ διαφόρων λόγων, ἀλλ' ἀείποτε ἀπὸ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ πραγματικοῦ κυρίου, προσφέροντος εἰς πρόσωπόν τι τὴν πρόσκαιρον κυριότητα κτήματος. Τὸ θετικὸν δίκαιον ὀρίζει λεπτομερῶς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ προσωρινοῦ κατόχου, ὅστις οὐδὲν δικαιούται νὰ ἐνεργήσῃ ἐπὶ τοῦ κτήματος ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ὄντως κυρίου, ἐκτὸς μόνον ἐν τῇ περιπτώσει ἢ θελὼν ἐπενέγκῃ ἐπωφελεῖς μεταρρυθμίσεις καὶ βελτιώσεις, ἢ ἠδύνατο νὰ ἐπαναγάγῃ τὸ κτῆμα ἄνευ ἐλαχίστης ἀλλοιώσεως εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν. Προσωπικὴ ὡσαύτως δουλεία εἶνε ἡ Χρῆσις, ἧς ἢ ἐξάσκησις τελεῖται ἐντὸς περιορισμένων ὀρίων κατὰ συμφωνίαν τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ τοῦ λαμβάνοντος τὴν χρῆσιν, δικαιουμένου μόνον εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας, εἰς οὐδεμίαν δ' ἄλλην.

Διὰ τῶν πραγματικῶν Δουλειῶν παρέχονται ποικίλα δικαιώματα εἰς πρόσωπον ἐπὶ ἀλλοτρίου κτήματος: οἷον τὸ δικαίωμα τοῦ διέρχεσθαι τινὰ πεζὸν ἢ ἔφιππον ἐπὶ τοῦ κτήματος ἑτέρου, τοῦ ἀνοίγειν παράθυρον, βλέπειν πρὸς ξένην αὐλήν, ἀντλεῖν ὕδωρ ἀπὸ ἀλλοτρίου φρέατος.

Ἡ Ἐμφύτευσις εἶνε παρεμφερῆς σχέσις, καθ' ἣν ὁ λαμβάνων αὐτὴν κέκτηται πάντα τὰ δικαιώματα τῆς καλλιεργείας, τῆς ὑποθήκης, ἐκτὸς τοῦ τῆς ἀπαλλοτριώσεως, διαρκοῦντα συνήθως κατὰ τὸ ὀρισθὲν χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τοῦ κυρίου τοῦ κτήματος καὶ τοῦ προσκαίρως εἰς τὰ δικαιώματα αὐτοῦ εἰσερχομένου ἐμφυτευτοῦ. Συγγενῆς δὲ τῇ ἐμφυτεύσει περιορισμὸς τῆς ἰδιοκτησίας εἶνε ἡ Ἐπιφάνεια, καθ' ἣν ὁ ἐπιφανειοῦχος δικαιούται νὰ ἐγείρῃ οἰκοδομὴν ἐπὶ ξένου ἐδάφους ἐφ' ὠρισμένον χρόνον, ἢ ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ἢ οἰκοδομή, μηδὲν ἔχων ἄλλο δίκαιον.

Οἱ περιορισμοὶ τῆς ἰδιοκτησίας, μελετώμενοι ἐν τῇ ἀληθεῖ αὐτῶν ἐννοίᾳ, οὔτε ἄρνησις εἶνε, οὔτε προσβολὴ τοῦ δικαίου αὐτῆς. Καὶ ὡς περιορισμοὶ ὑπὲρ τοῦ δημοσίου συμφέροντος, ἐκούσιοι ἢ ἀκούσιοι, καὶ ὡς κατὰ συνθήκην ὑπὲρ ἰδιωτικῶν συμφερόντων, μαρτυροῦσι τὴν κοινωνικὴν ἀλληλεγγύην, τὰς ἀμοιβαίας τῶν ἀτόμων ἐν τῷ βίῳ ὑποχρεώσεις, ὧν ἄνευ ἢ θελε κρατήσῃ τὸ ἀτομικὸν μόνον συμφέρον ὡς κοινωνικὸς κανὼν· τοῦτο δὲ θὰ ἦτο ἄρνησις τοῦ σκοποῦ τῆς ἀνθρωπότη-

τος, συνεργομένης εἰς κοινωνίαν. Ἄλλ' αἱ ὑποχρεώσεις αὗται τῆς ἰδιοκτησίας δὲν ἐξαφανίζουσι τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν αὐτῆς ὡς ἀτομικοῦ δικαίου, τοῦ ἰδιοκτῆτου ἀποζημιουμένου εὐλόγως, ὡς ἐκ τούτου δὲ μὴ παραγνωριζομένης τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ, ἧς ἐξωτερικὴ ἐκδήλωσις εἶνε ἡ ἰδιοκτησία. Ἀληθῶς, ὡς εἶπεν ὁ Ἐγγελοσ, ἡ λογικὴ ἀρχὴ τῆς ἰδιοκτησίας δὲν κεῖται ἐν τῇ θεραπείᾳ τῶν χρειῶν, ἀλλ' ἐν τῇ ἄρσει τῆς ἀπλῆς ὑποκειμενικότητος τοῦ προσώπου. Διότι ἐν τῇ ἰδιοκτησίᾳ κατὰ πρῶτον τὸ πρόσωπον, ὡς λογικὸν ὄν, πραγματοῖ τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν, ἄμεσος καθιστάμενον πραγματικότης (1). Καθὼς δὲ ὁ ἄνθρωπος προσφέρει μέρος τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας πρὸς ἐπίτευξιν εὐρυτέρας κοινωνικῆς τοιαύτης, οὕτω προσφέρει πολλάκις καὶ μέρος τῆς ἰδιοκτησίας ὑπὲρ σκοπῶν ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Διὰ τῆς προσφερομένης ταύτης ἰδιοκτησίας ἐπέρχεται μέγα ἀγαθόν, οὗ τῶν εὐεργετημάτων καὶ οὗτος μετέχει ἐπὶ ἐλαχίστη οὐσίᾳ.

### § 80. Τὸ δίκαιον τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας.

Ἡ ἐλευθέρᾳ ἐργασία τοῦ προσώπου, ἡ ἐκδήλωσις αὕτη τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, δὲν εἶνε ὑλικὴ μόνον, ὑλικῶς ἐξασκουμένη ἐπὶ τοῦ ἀψύχου καὶ ἀκατεργάστου κόσμου, ἐφ' οὗ συνέχεται κατὰ τινα τρόπον καὶ προεκτείνεται ἡ προσωπικότης. Ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ προσηκόντως τὸν προορισμὸν αὐτοῦ, τὴν βελτίωσιν, νὰ καταστῇ μέλος ὑπέροχον τῆς κοινωνίας, θεραπεύων μόνον τὰς ὑλικὰς χρείας. Ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι, ἅς τινὰς ἐπίσης ὀφείλει νὰ θεραπεύῃ: αὗται δ' εἶνε αἱ ἠθικαὶ καὶ πνευματικαὶ χρεῖαι. Καθ' ὅσον δὲ κατορθοῖ τοῦτο ἐν εὐρυτέρῳ ἐνεργείας κύκλῳ, κατὰ τοσοῦτον εἶνε ὄν εὐγενέστερον καὶ συντελεστικώτερον πρὸς τὸν ὑπέροχον σκοπὸν, τὸν ὑπὸ τῆς κοινωνίας πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐπιδιωκόμενον. Οὕτως ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου διεξάγεται ἐπίσης ἐν τῇ εὐρυτάτῃ σφαίρᾳ τοῦ πνεύματος. Αὕτη δὲν εἶνε καταληπτὴ βεβαίως μετὰ τοσαύτης εὐχερείας, μεθ' οἷας καὶ ἡ σφαῖρα τῆς ὑλικῆς ἐργασίας· ἀλλ' ὑφίσταται πράγματι. Ἡ δὲ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους μαρτυρεῖ, ὅτι τοῦτο δὲν περιορίσθη ἔκπαλαι νὰ ἐξασκήσῃ τὴν ἐργασίαν τῶν δυνά-

(1) *Naturrecht* § 41 Zusatz.

μεων αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς μόνον ἢ ἐπὶ τοῦ ὕλικου κόσμου πρὸς ὕλικὴν ἀπόλαυσιν, ἀλλ' ἐσκέφθη, εἰργάσθη ἄρα διὰ τοῦ πνεύματος πρὸς ἠθικοὺς ἐξ ὀλοκλήρου σκοπούς. Ἐπὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς σκέψεως ταύτης ὁ ἄνθρωπος δικαιοῦται νὰ διεκδικήσῃ τὸ αὐτὸ δίκαιον τῆς κτήσεως, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν προϊόντων τῆς ὕλικῆς ἐργασίας.

Ὁ παγκόσμιος νόμος τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας προέρχεται; ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἄνθρωποι δὲν ἐπιδίδουσι πάντες εἰς πάντα ἐξίσου. Τινὲς μὲν κέκτηνται ταύτην τὴν ιδιότητα, τινὲς δ' ἐκείνην. Ὁ μὲν διαπρέπει ἐπὶ φρονήσει, ὁ δὲ ἐπὶ σωματικῇ ρώμῃ, ὁ τρίτος ἐπὶ πρακτικῷ πνεύματι. Ὁ ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς ἐπιστήμαις ὑπερφυῆς εἶνε ἀφυῆς πρὸς τὰς κατωτέρας τέχνας τοῦ βίου καὶ τὰνάπαλιν. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα, ἢ ἐξέλιξις πασῶν τούτων τῶν ἱκανοτήτων ἐν εὐρείᾳ ἢ στενῇ κοινωνικῇ σφαίρᾳ, εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς τὴν ἁρμονίαν τοῦ βίου, ἣτις ἐρείδεται ἐπὶ τῆς συνθέσεως τῶν διαφορῶν καὶ τῶν ἀνομοιοτήτων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ὁ ἀσχολούμενος ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ εἶδει τῆς ἐργασίας, ἣτις εἶνε δημιουργία, πρέπει ν' ἀναγνωρισθῇ ὡς ἔχων ἀναφαίρετον τὸ δίκαιον τῆς χρήσεως αὐτῶν πρὸς θεραπείαν τῶν καθημερινῶν χρειῶν τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ τοῦ πνεύματος. Ἄν τοῦτο δὲν ἀνεγνωρίζετο καὶ δὲν καθιεροῦτο προσηκόντως, ἂν ἡ διανοητικὴ ἐργασία καὶ δημιουργία οὐδὲν παρείχεν αὐτῷ δικαίωμα ἀπολαυῆς, ἢ δὲ εὐεργεσία, ἢ ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης ἀπορρέουσα, οὐδαμῶς ἐξετιμᾶτο, ἀλλὰ πάντες ἐπωφελοῦντο αὐτῆς, ἢ πνευματικὴ ἐργασία ἤθελεν ἐκλίπη πάντη, ἢ ἤθελε καταστῆ κληρὸς εὐαρίθμων ἀνθρώπων, ἀντικείμενον κοινωνικῆς μᾶλλον ραστώνης. Ἀλλ' αἱ συνθήκαι, ὑφ' ἃς ἐξελίσσεται ὁ τοῦ ἀνθρώπου βίος, ἰδίᾳ ὁ πνευματικός, εἶνε πάντη διαφοροὶ πρὸς πραγμάτωσιν αὐτοῦ, πρὸς δημιουργίαν γενναίου ἔργου, ἀπαιτεῖται ζωὴ, κίνησις, ἀγών· ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐκδηλοῦνται ἐν τοῖς εὐρυτάτοις κύκλοις τοῦ κοινωνικοῦ κόσμου· εἰς τὴν ἐξέλιξιν δ' αὐτῶν, συνωδὰ τῇ οικείᾳ ἰδιοφυίᾳ, καλοῦνται νὰ μετάσχωσι πάντες οἱ ἄνθρωποι, οὐχὶ δ' ὁμᾶς αὐτῶν εὐαρίθμος καὶ ἕσως κατ' ἐλάχιστον πρὸς τοῦτο προωρισμένη.

Αὕτη εἶνε ἡ δικαιολογικὴ βάση τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας. Καὶ ἐν τούτοις λίαν βραδέως ἀνεγνωρίσθη τὸ δίκαιον αὐτῆς καὶ ἡ χρησιμότης, μέχρι τῆς σήμερον δὲ ὑπόκειται εἰς μυρίας συζητήσεις καὶ ἀντινομίας. Μὴ κατανοηθεῖσα ὡς ἔδει ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ

καὶ ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ρώμῃ καὶ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα καιροὺς, μόλις κατενοήθη κατὰ τὸν αἰῶνα τῆς Μεταρρυθμίσεως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Τυπογραφίας.

Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ πνευματικὴ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου περιορίζεται ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου. Ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ βωμοῦ κατέρχεται πᾶσα ἀποκάλυψις καὶ ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν ταῖς τέχναις καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμασι· πάντα δὲ ταῦτα θεραπεύονται ὑπὸ εὐαρίθμου κοινωνικῆς ὁμάδος, σκεπτομένης κατὰ ὑπερφυῆς προνόμιον τῆς θείας τάξεως, ἧς οὔτοι εἶνε οἱ προφῆται καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι. Ἐπόμενον ἄρα οὔτε κατὰ φαντασίαν νὰ νοηθῇ τὸ δίκαιον τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας ἐν χώρᾳ, ἐν ἣ τὸ δίκαιον τοῦ πνεύματος τοσοῦτον ἀπανθρώπως εἶχε παραγνωρισθῇ.

Ἡ Ἑλλάς, παρὰ πᾶσαν τὴν ὑπέροχον αὐτῆς ἀκμὴν καὶ ἀνάπτυξιν, παρεγνώρισεν ἐπίσης τὴν πνευματικὴν ἰδιοκτησίαν, τὸ δίκαιον τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῶν προϊόντων τῶν ἔργων τοῦ πνεύματος. Δὲν λέγω, ὅτι δὲν ἠμείβοντο οἱ ἐργάται ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς τέχναις ἠθικῶς τε καὶ ὑλικῶς, ἀνεγνωρίζετο ἄρα προσηκόντως, ἐνίοτε δὲ καὶ μεγαλοπρεπῶς, ἡ ἐργασία αὐτῶν, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὴν σημερινὴν ἔννοιαν τῆς ἰδιοκτησίας. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς διανοητικῆς ἐργασίας ἠμείβοντο βεβαίως, ἀλλ' οἱ τούτων ἐργάται ἐτίθεντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν βασιλικῶν αὐλῶν ἢ τῶν πολιτικῶν μεγιστάνων. Τὸ πνεῦμα ἄρα ἔφερεν ὑπηρετικὸν χαρακτῆρα, οὐχὶ δὲ τὸν αὐθιπόστατον καὶ τὸν ἀνεξάρτητον ἐκεῖνον, ὃν διεκδικεῖ κατὰ τοὺς σημερινοὺς χρόνους. Ἡ τοιαύτη ὑπηρεσία ἦτο σχετικὴ συνωδὰ ταῖς ἱστορικαῖς μεταμορφώσεσι τῶν καιρῶν ἐκείνων, οὐχ ἦττον ἐτιμᾶτο μᾶλλον ἢ ἦττον ἀνεγνωρίζετο τὸ δίκαιον τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας.

Τὰ αἷτια τῆς μὴ προσηκούσης ἐκτιμήσεως καὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαίου τούτου ἔκειντο τὸ μὲν ἐν τῇ ἰδιοφυίᾳ τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἔθνους, τὸ δὲ ἐν τῇ μὴ ἰκανῇ ἀναπτύξει τῆς βιομηχανοῦ τέχνης, δι' ἧς νὰ ἦνε εὐχερῆς ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἔργων τῶν καλῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Κατὰ τὰς κρατούσας τῶν καιρῶν ἐκείνων πολιτικὰς θεωρίας ἡ πνευματικὴ ἐργασία καθ' ἀπάσας τοῦ βίου τὰς σχέσεις ἦτο προσὸν ἰδίᾳ τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν· ἀλλ' οὔτοι ὡς ἐκ τοῦ κρατοῦντος κοινωνικοῦ συστήματος ἦσαν ὅπως δῆποτε ἀνεξάρτητοι ὑλικῶς· τούτου δὲ μὴ ὄντος ἐνίοτε, ἐδέχοντο τὰς

προσφοράς ἰσχυρῶν μεγιστάνων ἢ πλουσίων θαυμαστῶν. Οὐχ ἦττον ἐτήρησαν πρεπόντως οὗτοι θαυμαστὴν πολλάκις ἀτομικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ κατ' αὐτούς τοὺς δυστυχεστάτους καιροὺς τῶν ἐθνικῶν περιπετειῶν. Αὐτὴ ἡ δημοσία γνώμη τοῦ ἑλληνικοῦ ἠκιστα ἠνείχετο καὶ ἐτίμα τοὺς ἐπὶ μισθῷ συνόγκτας (1). ἡ δὲ κατὰ τῶν Σοφιστῶν ἀγανάκτησις τῶν περὶ τὸν Σωκράτη ἦτο βεβαίως ἀγανάκτησις τῆς εὐγενοῦς καὶ ὑπερηφάνου δημοσίας γνώμης τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τὴν ἔλλειψιν ἄρα τῆς βιομηχανίας μὴ ὄντος εὐχεροῦς τοῦ πολλαπλασιασμοῦ, εἴτε συγγραμμάτων, εἴτε ἔργων τέχνης καὶ τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῶν ἐπὶ ὑλικῇ ἀμοιβῇ, τὸ δίκαιον τῆς διανοητικῆς ἰδιοκτησίας δὲν ἔσχε πλήρη τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν. Ἐλάμβανον βαρεῖς μισθοὺς οἱ διδάσκοντες, οἱ τε Σοφισταὶ τῆς ἀκμῆς καὶ οἱ Γραικῦλοι τῆς παρακμῆς τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἀλλὰ τοῦτο μόνον ἐπὶ διδασκαλίᾳ, τὰ δὲ συγγράμματα αὐτῶν πᾶς τις ἀδαπάνως ἠδύνατο ν' ἀποκτήσῃ δι' ἀντιγραφῆς καὶ νὰ ἐκμεταλλευθῇ κατὰ βούλησιν, οὐδενὸς νόμου προστατεύοντος αὐτά, κείμενα εἰς τὴν διάθεσιν ἐκάστου πολίτου.

Χεῖρονα ἔτι συνέβαινον ἐν Ρώμῃ παρὰ τὴν τεραστίαν αὐτῆς ἐργασίαν πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ὀργάνωσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου, τοῦ κατ' ἐξοχὴν ἀπορρέοντος ἀπὸ τῆς προσωπικῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ ἀτόμου. Ἐν τῷ κατακτητικῷ αὐτῆς πυρετῷ ἡ ρωμαϊκὴ κοινωνία οὐδέποτε ἠσθάνθη ἰδιάζουσας στοργὴν πρὸς τὰς τέρψεις τῆς πνευματικῆς θεωρίας καὶ ἐργασίας· κατ' ἐξοχὴν λαὸς πολιτευομένων, ἀποβλεπόντων μᾶλλον πρὸς κατάκτησιν χωρογραφικοῦ σημείου τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ἢ τὴν ἐξιχνίασιν φυσικοῦ τινος ἢ ἠθικοῦ νόμου, κατέλιπε τὴν ἐργασίαν ταύτην ἰδίᾳ τοῖς Ἑλλησι, τοῖς ἀπελευθέροις, τοῖς ἔξωθεν ἐρχομένοις· ὁ δ' ὑπερήφανος Πατρίκιος ἐλάχιστον διεφέρετο περὶ τούτων. Οὕτως ὡς πρὸς τὸ δίκαιον τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας κρατεῖ καὶ ἐν Ρώμῃ ἡ ἑλληνικὴ θεωρία. Ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν σκιάν τοῦ Μαικήνα, τῶν Καισάρων καὶ λοιπῶν βαθυπλούτων Ρωμαίων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ ἐν Ρώμῃ ἡ ἔννοια τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας, ὡς κατενοήθη ἡ ὑλική, συμπαραομαρτούντων ἄλλως τε καὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐπιδρασάντων αἰτίων.

Ἡ ἔννοια τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας λαμβάνει ὑπόστασιν τὸ

(1) Ἴδε λαμπρὰν σάτυραν τοῦ Λουκιανοῦ περὶ τῶν Ἐπὶ μισθῷ συνόγκτων.



πρῶτον διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς τυπογραφίας, τοῦ διὰ τῆς τέχνης πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἔργων τοῦ πνεύματος. Εἶν' ἀληθές, ὅτι ὑπάρχουσιν ἱστορικὰ παραδείγματα τῶν πρὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ μετ' αὐτὴν χρόνων, καθ' οὓς ἐπωλοῦντο ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικὰ χειρόγραφα ἀντὶ ἀδρῶν χρηματικῶν ποσῶν, ἀλλὰ ταῦτα ἐξεποιοῦντο ὡς κειμήλια τῆς ἀρχαιότητος, μηδενὸς διεκδικουῦντος ἐπ' αὐτῶν τὸ δίκαιον τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας. Διὰ τῆς τυπογραφίας ἐν τούτοις κατέστη εὐχερὴς ὁ πολλαπλασιασμός τῶν διανοητικῶν ἔργων καὶ ἡ ἐκ τοῦ εὐώνου αὐτῶν κτῆσις. Ἐκτοτε δὲ καὶ κατενοήθη ἀμέσως τὸ δίκαιον τοῦτο. Συγγραφεῖς καὶ ἐκδόται ἔθηκαν εἰς ἐμπορίαν τὰ τῆς τοιαύτης ἐργασίας καὶ παραγωγῆς προϊόντα, ἡ δὲ νομοθεσία δὲν ἠδύνατο ἤδη νὰ ὀλιγορῆσῃ δίκαιον, ἀπορρέοντος ἀπ' αὐτῆς τῆς κρείττονος κατανοήσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Μετὰ σμικρὸν πανταχοῦ τοῦ νεωτέρου κόσμου καθωρίζοντο τὰ ὅρια τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἰδιοκτησίας ταύτης, ὡς καὶ πάσης ἄλλης, σχετιζομένης πρὸς τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐργασίαν.

Ὁ δημιουργὸς ἔργου τινός, παραγομένου ἐν τῇ πνευματικῇ σφαίρᾳ, κέκτηται ἀπόλυτον βεβαίως κυριότητα, μηδενὸς δυναμένου νὰ εἰσδύσῃ ἐντὸς τῶν ἀδύτων τοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ὅταν ἡ ἐσωτερικὴ αὕτη σκέψις ἐξωτερικευθῇ διὰ τῆς τέχνης, λάβῃ δὲ ὑλικὴν ὑπόστασιν, καταστῆ πρᾶγμα, δυνάμενον νὰ χρησιμεύσῃ κοινὸν κτῆμα τοῦ δημοσίου, εἶνε ἐπιτετραμμένον τοῦτο νὰ καταστῆ ἀφετηρία ἰδιοκτησίας καὶ κερδοσκοπικῆς ἐπιχειρήσεως ἄλλων προσώπων; Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἀπησχόλησεν ἱκανῶς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς γνώσεως τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας καὶ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν συνείδησιν τῆς νεωτέρας κοινωνίας. Πολλοὶ ἠμφισβήτησαν τὴν δικαιολογικὴν αὐτῆς βάσιν, οἱ μὲν ἀποδεχόμενοι τοιαύτην, οἱ δὲ ἀρνούμενοι ἐξ ὀλοκλήρου.

Ἰδέα τις, προῖον τῆς ἐργασίας τοῦ πνεύματος, ἀποκαλυπτομένη διὰ τινος προσώπου, εἶνε πρωτόγονον αὐτοῦ δημιούργημα. Τούτου τεθέντος, ἀνήκει ἡ ἐπ' αὐτοῦ κτῆσις εἰς αὐτὸ μόνον, ἢ εἶνε ἅμα κτῆμα τῆς μετ' αὐτοῦ ζώσης, σκεπτομένης καὶ ἐργαζομένης κοινωνίας;

Κατὰ τὴν πρώτην περίστασιν ἡ ἰδέα, ἣν ποικίλως δύναμαι νὰ περιβάλω διὰ τοῦ τύπου τῆς προσωπικότητός μου, ἀνήκει πράγματι εἰς ἐμέ, ἄρα κέκτημαι ἀπόλυτον ἐπ' αὐτῆς δικαίωμα· δύναμαι δὲ νὰ

διαθέσω αὐτήν κατ' ἀρέσκειαν ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς ὠφελείας μου, νὰ πολλαπλασιάσω αὐτήν, νὰ ἀπαλλοτριώσω, ὡς ἀπαλλοτριῶ καὶ τὰ λοιπὰ προϊόντα τῆς ὑλικῆς ἐργασίας μου. Κατὰ τὴν δευτέραν περίστασιν καὶ γνώμην τὸ πνευματικὸν προϊόν τῆς προσωπικῆς ἐργασίας μου, δημοσιευόμενον, καθιστάμενον κτῆμα τοῦ κοινοῦ, κατ' ἐλάχιστον εἶνε προσωπικόν, κατ' ἐξοχήν δὲ κοινωνικόν· πᾶς τις ἄρα δικαιούται νὰ ἐξασκήσῃ ἐπ' αὐτοῦ προσωπικὰ δίκαια κτήσεως.

Κατὰ τὴν πρώτην περίστασιν. Ἀναμφιβόλως ἰδέα τις, ἣν συλλαμβάνει καὶ καθίστησι κοινήν διὰ τῆς δημοσιεύσεως ἄνθρωπός τις, δὲν ἀνήκει αὐτῷ ἐξ ὀλοκλήρου. Οὐδεμία ἰδέα ἀποκαλύπτεται πλήρης, οὐδ' εἶνε προσωπικὴ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ἱστορίᾳ, εἶνε ἐπακολούθημα προηγηθείσης μακρᾶς προπαρασκευῆς καὶ ἐργασίας τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν. Ἡ ἰδέα αὕτη, ἡ ἀλήθεια, ἣτις προῶριστα νὰ παραστήσῃ νέους πνευματικούς καὶ κοινωνικούς ὀρίζοντας ἐν τῇ σκέψει καὶ τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων, δὲν ἀποκαλύπτεται τυχαίως, ἀδιαφόρως, λαμβάνει ὑπ' ὄψει τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, τὴν προσήκουσαν ἱστορικὴν στιγμὴν καὶ τὸ κοινωνικὸν ἔδαφος πρὸς ἀποκάλυψιν. Ὑπὸ τοιαύτας καθολικὰς συνθήκας ἐπέρχεται εἶτα κατ' ἀνάγκην ἡ προσωπικὴ ἐργασία, ἡ ἀτομικότης, ἵνα παράσχῃ αὐτῇ τὸν ἴδιον τύπον. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐκπροσωπεῖ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ πνεῦμα τοῦ χρόνου, τὴν ἐνέργειαν καὶ τὰ ιδεώδη τῶν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπων. Ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ δύναμις πάντων τούτων συγκεντροῦται ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κεφαλῇ καὶ δυνάμει, ἐντεῦθεν δὲ τὸ ἰσχυρὸν αὐτῆς κράτος καὶ ἡ ἐνέργεια ἐπὶ τῶν συγχρόνων, ἐναργῶς αἰσθανομένων αὐτὴν μᾶλλον ἢ ἥττον ὡς ἰδίαν σκέψιν. Ἐκ τῆς κοινωνικῆς ταύτης ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς προσωπικῆς ἐργασίας τοῦ ἀτόμου ἐξηγεῖται ἡ κατὰ τὸν αὐτὸν μὲν χρόνον καὶ ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἱστορικὰς συνθήκας, ἀλλ' ἐν διαφόρῳ γεωγραφικῷ τόπῳ σύγχρονος ἀποκάλυψις πολλάκις τῆς αὐτῆς ἰδέας ἢ ἐπιστημονικῆς ἀνακαλύψεως. Οὕτως ἀρχομένου τοῦ δεκάτου ἐβδόμου αἰῶνος ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γερμανία διέτελουν ἐν τῇ αὐτῇ ὅπως δήποτε ἱστορικῇ καταστάσει, οἷα ἀπέρρευσεν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς διὰ τῆς θρησκευτικῆς Μεταρρυθμίσεως ἐγκαινισθείσης ἐπιστημονικῆς ἐξελίξεως. Ὁ δὲ Νεύτων καὶ ὁ Λεϊβνίτιος, συγχρόνως ζῶντες καὶ σκεπτόμενοι, ἐκπροσωποῦσιν ἀναλόγους κορυφὰς ἐν τῷ βίῳ τῶν λαῶν τούτων, παρ' οἷς δὲν ἦτο διάφορος ἡ ὑφιστα-

μένη εργασία και πρόοδος. Τοῦ δὲ πληρώματος τοῦ χρόνου ἐπιστάν-  
τος, εὐρέθησαν δύο ἄτομα, ὑπὸ τῆς αὐτῆς πνευματικῆς ἰδιοφυίας πε-  
προικισμένα, κατορθώσαντα συγχρόνως τὸ πρόβλημα τῆς λύσεως τοῦ  
διαφορικοῦ λογισμοῦ. Ταῦτὸ παρατηρητέον καὶ ὡς πρὸς τὴν σύγχρο-  
νον ὀριστικὴν διατύπωσιν τῆς θεωρίας τῆς Ἐξελίξεως καὶ τῆς φυσικῆς  
Ἐπιλογῆς ἐν ταῖς δυσὶν εἰρημέναις χώραις διὰ τῶν δύο μεγάλων φυ-  
σιοδιφῶν τοῦ αἰῶνος, τοῦ Δαρβίνου καὶ τοῦ Χαϊκελ, μετὰ τὴν προη-  
γηθεῖσαν ἀλλαχού προπαρασκευαστικὴν ἐργασίαν τοῦ Λαμάρκ καὶ τοῦ  
Σαιντιλαίρ. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, ὡς πᾶσα ἱστορικὴ ἰδέα, διακυ-  
μαίνεται ἐν τῇ κοινωνικῇ ἀτμοσφαιρᾷ, ἐν τοιαύτῃ δὲ κυοφορίᾳ δύνα-  
ται νὰ συλληφθῇ ὀριστικῶς ὑπὸ τὴν πλήρη αὐτῆς μορφήν ὑφ' ἑνὸς ἢ  
πλειόνων. Συμπεραίνεται ἐκ πάντων τούτων, ὅτι τὰ δεδομένα ταύ-  
της ἢ ἐκείνης τῆς πνευματικῆς ἐργασίας ἐξωτερικευόμενα λαμβά-  
νουσι κατ' ἀνάγκην τὴν προσωπικὴν σφραγίδα ἑνὸς ἀνθρώπου, εἶνε  
κτῆμα αὐτοῦ ἄρα, ὅπως καὶ πᾶσα ἄλλη προσωπικὴ ἐργασία καὶ εἰδο-  
ποιήσις τοῦ ὑλικοῦ κόσμου.

Ἄναντιρρήτως. Καθὼς ὁ καλλιεργῶν τὴν γῆν διὰ τῆς προσωπικῆς  
αὐτοῦ εὐφυίας εἶνε κύριος τῶν καρπῶν, δικαιούμενος νὰ διαθέσῃ αὐ-  
τούς, ν' ἀπαλλοτριώσῃ, ἢ νὰ καταστήσῃ ἀντικείμενον συναλλαγῆς  
κατὰ βούλησιν, καθὼς ὁ κατεργαζόμενος ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας  
ὑλικόν τι ἀντικείμενον, ποικίλως εἰδοποιῶν αὐτὸ καὶ μετασχηματί-  
ζων, καθίστησιν ἰδιοκτησίαν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἐργα-  
σίας, ἣτις οὐδαμῶς δύναται νὰ κατανοηθῇ καὶ νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ τῆς  
συνδρομῆς τοῦ ὑλικοῦ κόσμου. Ἡ ἐν τῇ κεφαλῇ μεταφυσικὴ σκέψις  
δὲν δύναται νὰ ἐξωτερικευθῇ ἄλλως εἰμὴ διὰ τινος ὑλικοῦ τρόπου.  
Ἐπισημασθέντος τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀποτυποῦ καὶ καθίστησιν ἐξωτερικὴν,  
προσιτὴν καὶ καταληπτὴν εἰς πάντας διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς τυπο-  
γραφίας, τῆς λιθογραφίας, ἢ παρεμφεροῦς τινος τρόπου τεχνητοῦ πολ-  
λαπλασιασμοῦ. Ὁ Μουσουργὸς ἀποτυποῖ ἐπὶ τεμαχίου χάρτου τῇ  
βοηθείᾳ τῆς μελάνης, διάφορα σημεῖα, ἅτινα ποικίλως τονιζόμενα  
ἐπὶ μουσικοῦ ὀργάνου παράγουσι τὴν ἁρμονίαν. Ὁ Καλλιτέχνης λαμ-  
βάνει ἄμορφον ὕλην, ἣν μεταποιεῖ εἰς θαυμαστὸν καλλιτέχνημα. Ἐφευ-  
ρέτης τις τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστημονικῆς ἢ τεχνικῆς αὐτοῦ εὐφυίας  
καθίστησι κοινὰ διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ ὑλικοῦ κόσμου εἰς τὴν ἀνθρω-  
πότητα, κατασκευάζει δι' αὐτῶν ἠλεκτρικὴν συσκευὴν, ἀτμομηχα-

νάς, μυρίους ἄλλους τρόπους, δι' ὧν αἶρεται ἡ σημασία τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ἀντικαθίσταται ἡ δύναμις τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν ἢ τῶν ζῶων διὰ τῶν μηχανῶν, ὁ ὑλικὸς κόσμος ὑποτάσσεται εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος. Πάντες οὗτοι, οἱ ἀφιερῶσαντες τὰς πνευματικὰς αὐτῶν δυνάμεις πρὸς τὰς κοινωφελεῖς ταύτας ἐργασίας, δὲν δικαιοῦνται νὰ διεκδικήσωσι τὸ ἐκ τούτων πορισθησόμενον ὑλικὸν ὄφελος;

Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαίου τῆς πνευματικῆς ιδιοκτησίας δὲν εἶνε μόνον ἀναγνώρισις τοῦ ἐργαζομένου προσώπου, τοῦ ἀγωνιζομένου πρὸς τὴν διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης πρόοδον καὶ εὐημερίαν τῆς κοινωνίας. Ὁ ἄνθρωπος ὑπόκειται οὐ μόνον εἰς ἠθικάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὑλικὰς ἀνάγκας. Ὅταν αὐταὶ διὰ τῶν προσηκουσῶν ἐγγυήσεων καὶ διατάξεων δὲν θεραπεύωνται, ὅταν ὁ ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ πνεύματος σταδιοδρόμος δὲν ἀνταμείβηται ἐπαρκῶς πρὸς ὑλικὴν συντήρησιν, τότε πᾶσα ἀμιλλα πρὸς τοιαύτην ἐργασίαν ἐκλείπει. Ἄλλ' ἐκλιπούσης τῆς ἀνταμοιβῆς τῆς πνευματικῆς ἐργασίας διὰ τῆς μὴ ἀναγνώρισεως τοῦ δικαίου τῆς ιδιοκτησίας αὐτῆς, τίς ὁ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐργασησόμενος, μὴ ὧν βέβαιος περὶ τοῦ ἄρτου τῆς αὔριον; Μόνον ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ὑλικὴ ὑποστήριξις τῆς κοινωνίας τῶν μεγάλων δημιουργικῶν ἐργατῶν δύναται νὰ παραγάγῃ τὰ ἔκτακτα ἐκεῖνα πνευματικὰ ἀριστουργήματα, ἐφ' οἷς σεμνύνεται ἡ ἀνθρωπότης. Ὁ Βύρων, λαμβάνων πεντάλιρον δι' ἕκαστον στίχον ἀμοιβήν, δηλοῖ τὴν πνευματικὴν ἀκμὴν πεφωτισμένου δημοσίου· παραβληθῆτω δὲ ἡ ἀμοιβὴ αὕτη πρὸς τὴν τοῦ Ἀπολλώλου Παραδείσου τοῦ πρὸ τριῶν αἰῶνων ἀκμάσαντος Μίλτωνος ἐν ἡσσαν προηγμένη ἱστορικῇ περιόδῳ τῆς ἀγγλικῆς κοινωνίας! Μὴ ἀναγνωρίζομένης τῆς πνευματικῆς ιδιοκτησίας, κατ' ἀκολουθίαν ποιᾶς τινος ὑλικῆς ἀμοιβῆς ὑπὲρ τοῦ ἐργαζομένου πρὸς συντήρησιν ἑαυτοῦ, πᾶσα τοιαύτη ἐργασία ἤθελε καταστῆ κληρὸς τῶν ὑλικῶς ἀνεξαρτήτων. Ἄλλ' ἡ μεγαλοφυΐα δὲν κατοικεῖ ἐξαιρετικῶς ἐν μεγάροις. Ὁ τυφλὸς ραψῳδὸς Ὀμηρὸς φωμοζητεῖ, ἀλλὰ καταλείπει τῇ ἀνθρωπότητι ἀθάνατον κληροδότημα, τὴν Ἰλιάδα καὶ Ὀδύσειαν. Ὁ Στωικὸς Κλεάνθης διὰ τῆς νυκτερινῆς ἐργασίας πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν πρὸς σπουδὴν τῆς φιλοσοφίας, ἣς θέλει καταστῆ ἔξοχον ἐγκαλλώπισμα. Καὶ πόσοι ἄλλοι τοιοῦτοι: ὁ Ἐπίκτητος, ὁ Σπινόζας, ὁ Ρουσσώ, ὁ Διδερότος, ἐν ἐκουσίᾳ πενίᾳ οἱ πλείστοι διελθόντες τὸν βίον, ἀλλὰ φωτίσαντες τὴν ἀνθρωπότητα! Ἡ πνευ-

ματική ἄρα ἰδιοκτησία οὐ μόνον εἶνε προσωπικὸν δίκαιον, ἀλλὰ καὶ ἀναπόδραστος ὄρος κοινωνικῆς προόδου.

Ἡ προστασία τῆς ἰδιοκτησίας ταύτης, ἡ ἐνθάρρυνσις αὐτῆς παρά τε τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας εἶνε ἐπίσης οὐσιώδης συνθήκη τῆς κοινωνικῆς ἠθικότητος. Ὅτι καθίστησι λαόν τινα μέγαν δὲν εἶνε ἡ ὑλικὴ εὐημερία μόνον, ἡ φυσικὴ ἰσχύς, δι' ἧς δύναται ἐπὶ τινα χρόνον νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νὰ κατακτήσῃ. Αἱ μεγάλαι περίοδοι τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ εὐκλείας εἶνε αἱ περίοδοι τῆς πνευματικῆς ἀκμῆς. Ὁ θρίαμβος τοῦ στρατηγοῦ λησμονεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τὸ ἀνάθεμα τῆς ἱστορίας, ὑπὸ τὴν ἀποστροφὴν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων, ἀλλ' αἱ κατακτήσεις τοῦ πνεύματος εἶνε αἰδίοι. Προτιμῶ τὴν δόξαν τοῦ Ὀμήρου τῆς τῶν στρατηγῶν, οὓς ἀπηθανάτισε τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην τῶν πολεμικῶν θριάμβων τῶν Ἀθηναίων, τῆς Σπάρτης, τῶν Θηβῶν, ὧν οἱ πλεῖστοι καθ' ὁμοφύλων. Ἐν δὲ τῇ μακρᾷ ἱστορίᾳ τῆς Ρώμης δὲν ἔχω τι νὰ θαυμάσω μᾶλλον τῶν Χρυστικῶν τοῦ Τακίτου, τοῦ Ἐγχειριδίου τοῦ Ἐπικτήτου, ἢ τῶν *Εἰς Ἐαυτὸν* ὁμολογιῶν τοῦ αὐτοκράτορος φιλοσόφου. Καὶ ὅταν οἱ αἰῶνες διαδεχθῶσι τοὺς αἰῶνας, ὅταν ὁ λόγος καὶ ἡ ἠθικότης καταλάβωσιν ἐξ ὀλοκλήρου τὰ κοινωνικὰ σκῆπτρα, ἄρξῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἡ δικαιοσύνη, ἡ δὲ ἀνθρωπίνη κοινωνία τύχῃ τοῦ ἀληθοῦς προορισμοῦ, συλλαμβάνουσα πληρεστέραν τὴν ἐντολὴν αὐτῆς, θέλει ἀναγράψῃ χρυσοῖς γράμμασιν ἐν τῷ πανθέῳ αὐτῆς μόνον τοὺς ἀνδρας ἐκείνους, τοὺς πνευματικούς ἥρωας τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης, ὧν πολλοὶ διήλθον ἀπαρατήρητοι ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς, δι' οὓς ἐν τούτοις ἔσται προωρισμένη ἡ ἀληθὴς δόξα τοῦ μέλλοντος, ἡ πραγματικὴ ὑστεροφημία.

Ὁ Κοινωνισμὸς, συνεπῆς πρὸς τὰ δόγματα αὐτοῦ, ἠρνήθη καὶ τὸ δίκαιον τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας. Κατ' αὐτὸν πᾶν πνευματικὸν ἔργον ἀνήκει εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς ἣν ὀφείλεται ἡ παραγωγή, οὐχὶ δ' εἰς τὸ πρόσωπον, ὃ περ εἶνε ἀπλοῦν ὄργανον τῆς κοινωνικῆς συνειδήσεως. Οὐ μόνον ἄρα εἶνε παράλογον νὰ κηρυχθῇ συγγραφεὺς τις ἰδιοκτῆτης τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἄτοπον νὰ δοθῇ αὐτῷ ἀμοιβή. Ὁ Ρουσσὸς ἐπορίζετο τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἀντιγράφων μουσικὰς συνθέσεις καὶ συνέτασσε βιβλία πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἀνθρώπων. Οὕτω δ' ὀφείλει νὰ ζῆ ἕκαστος ἀληθὴς ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων· καὶ ἂν μὲν ᾖ πλούσιος, ἀφιερωθῆτω εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, δυ-

νάμενος νὰ πράξη τοῦτο· ἄλλως, ἂν ἦνε πένης, σὺν τῇ διανοητικῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ ἄς ἐξασκήσῃ καὶ βιοποριστικόν τι ἐπάγγελμα πρὸς συντήρησιν (1).

Βεβαίως ἡ λογικὴ αὕτη δὲν εἶνε σπουδαία· τὰ ὀλίγα ἐκ τῆς ἱστορίας παραδείγματα πτωχῶν ἀνδρῶν, Κλεάνθους κατὰ τοὺς ἀρχαίους, κατὰ τοὺς νεωτέρους δὲ χρόνους Σπινόζα καὶ ἄλλων τοιούτων, θεραπευσάντων τὴν ἐπιστήμην χάριν αὐτῆς καὶ οὐχὶ πρὸς πορισμόν, δὲν ἀρκοῦσι πρὸς δικαιολογίαν τῆς θεωρίας ταύτης. Καὶ ἐν πρώτοις, ἡ διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ δικαίου τῆς πνευματικῆς ἰδιοκτησίας παρεχομένη ἀμοιβὴ δὲν εἶνε μόνον ὑλικὴ ὑποστήριξις τῆς κοινωνίας, ἀλλ' ἅμα καὶ ἠθικὴ ἀμοιβὴ πρὸς ὑπέκκασιν τοῦ προσωπικοῦ ζήλου, τοῦ μεγίστου τούτου παράγοντος καὶ κινήτρου πάσης ἐργασίας. Ὁ ἀφοσιούμενος εἰς τὴν θεραπείαν νέας ιδέας, εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας, μὴ δυνάμενος νὰ πολλαπλασιάσῃ αὐτὴν προσηκόντως διὰ τῆς τέχνης πρὸς πορισμόν τῶν τοῦ βίου, πρὸς ἄνεσιν τοῦλάχιστον, θέλει προσφύγῃ, ζητῶν τὴν συνδρομὴν τῶν δυναμένων, τῶν μεγιστάνων τοῦ πλούτου. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ὁ προφήτης τῆς κοινωνίας, ὁ ἱεροφάντης τῆς ιδέας, καθίσταται κατ' ἀνάγκην παράσιτος τοῦ τυχόντος εὐπόρου, ἐξευτελιζόμενος καὶ ἐκπίπτων πολλάκις πρὸ τῆς χλεύης τῶν συντηρούντων αὐτὸν πλουσίων ἀέργων. Ὁ Ρουσσὸ οὐχὶ ἄπαξ ὑπέστη τοιαύτας ταπεινώσεις· ὁ δὲ καθόλου βίος αὐτοῦ προσήκει τυχοδιώκτη μᾶλλον ἢ ἠθικολογοῦντι φιλοσόφῳ. Οὕτως ἐκλείπει ἡ ἐλευθερία ἐκείνη καὶ ἀνεξαρτησία τοῦ τε πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος, ἧς ἄνευ οὐδὲν δύναται νὰ δημιουργηθῇ γενναῖον ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Γραμμάτων. Ὑπὸ τὸν ἐλεύθερον βίον τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, τῆς πνευματικῆς ἐργασίας οὔσης μὲν ἀσχολίας τῶν ἀνεξαρτήτων πολιτῶν, τῶν μὴ στερουμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ τοιούτων προσηκόντως ἀμειβομένων, προῆλθεν ἡ ἔκτακτος ἐκείνη ἀνάτασις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· ὑπὸ δὲ τὴν βαρεῖαν προστατευτικὴν ἀτμόσφαιραν τῶν Καισάρων ἐπρωταγωνίστησαν ἰδίᾳ οἱ παράσιτοι σοφισταὶ καὶ οἱ γραμματοδιδάσκαλοι· καὶ ἂν τι πνεῦμα γενναῖον καὶ δημιουργικὸν ἐξεδηλώθη περὶ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ὀφείλεται τοῦτο εἰς τὴν προηγηθεῖσαν ἐλευθέραν ἐργασίαν τῆς δημοκρατίας, ἧς αἰ ὕσταται ἀνα-

(1) L. Blanc, Organisation du Travail.